

ПРО.СВІТ
ЦЕНТР ІННОВАЦІЙНОЇ ОСВІТИ

ОСВІТНІ ЗМІНИ В УКРАЇНІ: КОНТЕКСТ ВИКЛИКИ РІШЕННЯ

Серія публікацій Центру інноваційної освіти «Про.Світ» на освітню тематику.
Видання #1

**Дискусії, що спонукають до дій та пошуку рішень в українській освіті
вже сьогодні.**

(За підсумками Освітнього форуму "b612" та вчительської (не)конференції
міні-EdCamp у Львові, 12-13 березня, 2016)

1 ВСТУП

2 КОНТЕКСТ

Хто такі українці: портрет цінностей

3 ВИКЛИКИ

Які є глобальні виклики для освіти у світі?

4 РІШЕННЯ

Що я можу робити вже сьогодні?

5 ВИСНОВКИ

ЗМІСТ

Освітні зміни в Україні:
контекст, виклики і рішення

12-13 березня у Львові відбулися дві освітні події – вчительська (не) конференція **міні-EdCamp** та **Освітній форум “b612”**, які мали на меті об’єднати освітян, представників влади, бізнес та громадські організації для обговорення актуальних викликів в освіті та ролей кожного учасника процесу. Було проведено 6 експертних сесій та дискусій, 21 промова від самих учасників у форматі (не)конференції.

За **2 дні** захід відвідали **понад 200 учасників** з Львівської, Київської, Одеської, Хмельницької, Тернопільської, Кіровоградської, Полтавської, Київської, Дніпровської, Рівненської, Івано-Франківської, Волинської, Закарпатської областей.

Під час цих подій було порушено багато актуальних тем, зокрема такі питання як роль школи, вчителя, директора, батьків і громадського сектору в реформуванні освіти; зміни у законодавстві та українські реалії; міжнародний досвід і практики в освіті.

Отож, ми вирішили зібрати усі ціннісні матеріали, аби кожен міг отримати доступ до важливих фактів, думок та висновків, які формують освітній дискурс в Україні.

Однією із проблем освіти є **відсутність рішень та спільного бачення** на можливі напрямки розвитку. Натомість, ми зосереджуємось на обмеженнях, проблемах та переносимо відповідальність за зміни на когось іншого. Саме тому важливо показувати **успішні приклади маленьких змін на місцях**, у сільських школах і **створювати простір для обміну пропозиціями, формувати мережу однодумців** з різних галузей, які готові діяти разом та орієнтовані на **швидкі та ефективні зміни**.

Освіта - це “забіг на довгу дистанцію”, який нам важливо витримати і пройти. Від того, чи буде у нас спільне бачення, мережа однодумців і взаємодія, а також розуміння ролі кожного окремого учасника процесу залежить, де ми з Вами опинемося вже за кілька років. Це зараз актуально для кожного, не лише освітян.

Цим збірником ми пропонуємо Вам формувати **Ваше розуміння проблем, рішень та Вашої ролі у цьому процесі**.

Хто такі українці: портрет цінностей

Зміни, які зараз переживає наше суспільство, стосуються не лише переходу від одного політичного режиму до іншого – від тоталітаризму через авторитаризм до демократії, – а зміни стосуються нашої культури і цінностей, які лежать в її основі.

З соціологічної точки зору, цінності - це наші глибинні переконання, визначники людської поведінки, уявлення про добро та зло і те, в що ми віримо. **Цінності – це наша світоглядна ситема координат.**

Родина, школа, наше оточення та речі, із яких ми з дитинства “зчитуємо” інформацію, формують наші цінності, те, як ми поводимося, як реагуємо на труднощі, як ставимося до певних аспектів життя. Наприклад, як ми реагуємо на помилку: чи сваримо дитину і ставимо негативну оцінку чи заохочуємо робити ці помилки. Адже, метод спроб і помилок - це пошук вдалого рішення. Такого роду реакції і поведінка **формує основи нашої взаємодії в суспільстві, наше ставлення до успіху, сприйняття поняття “правильності”.**

Європейське суспільство почало розмірковувати над тим, що його формує, ще в пізньому Середньовіччі. Серед питань, на які європейці намагались відповісти:

Хто нас веде?

1

Чи мусить хтось нас вести?

2

Куди ми всі рухаємось?

3

Пошук відповідей на ці три запитання в українському суспільстві дещо затягнувся, і на це є декілька причин, а саме:

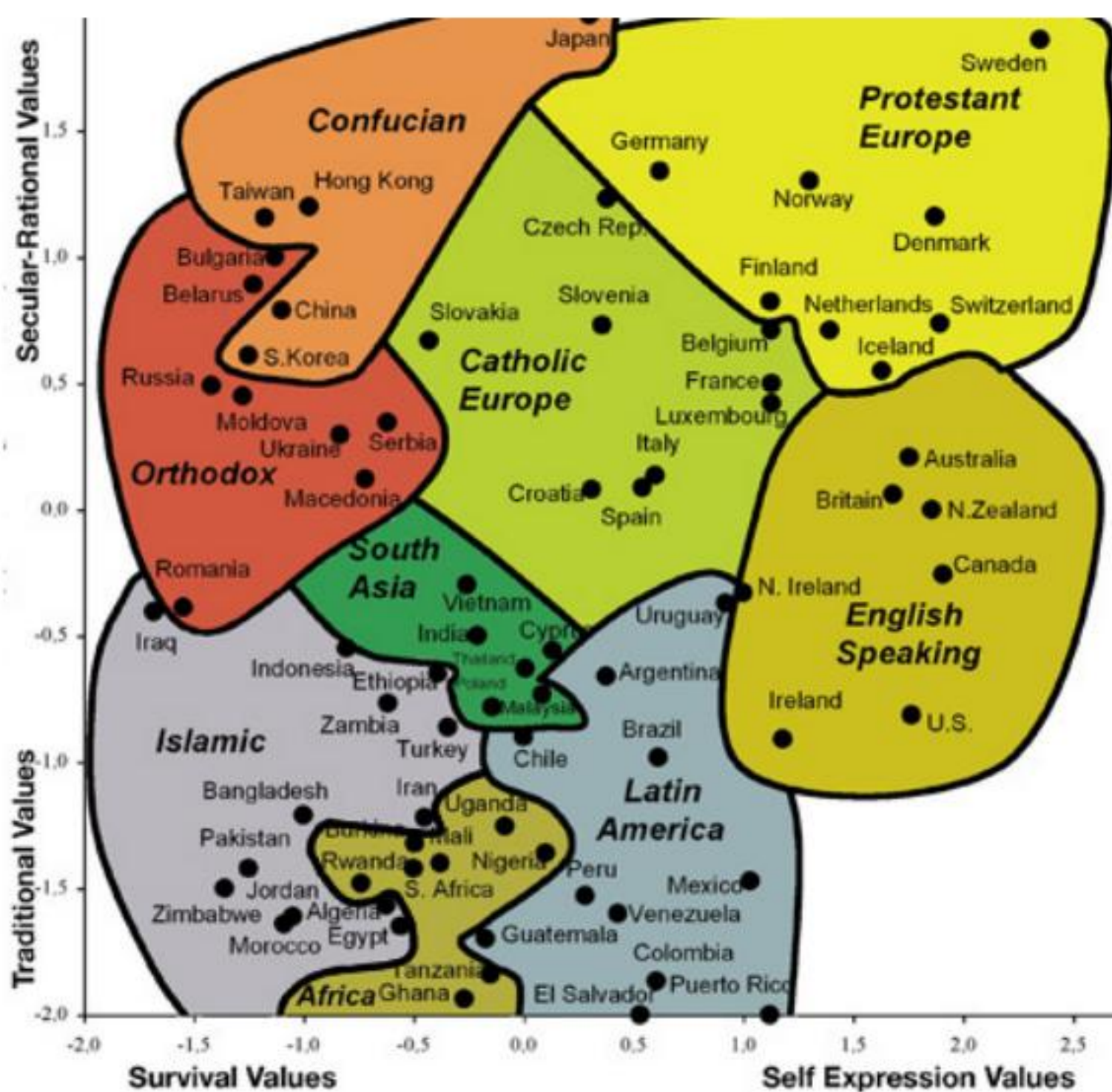
- **Низький рівень довіри у суспільстві** - довіри один до одного і до інституцій, правил, органів влади.

Найвищий показник довіри в Україні має Церква і частково медіа. Через те, що ми не довіряємо владі, судам, правоохоронним органам, це тримає наше суспільство у стані постійної напруги.

Суспільна взаємодія в Україні відбувається на міжособистісних зв'язках – ми довіряємо тому вчителю, лікарю, правоохоронцю, якого ми знаємо.

Близько **42,8 %** українців вважає, що більшість людей готові нас обманути, якщо випаде така нагода.

- Ми як країна перебуваємо **у зоні виживання** (згідно з культурною мапою Світового дослідження цінностей (англ. World Values Survey): наше суспільство є в стані загроженості – з одного боку війна, а з іншого – невпевненість у завтрашньому дні.

Зображення взято із книги Рональда Інглхерта та Крістіана Вельцеля «Зміна пріоритетів мас: зв'язок між модернізацією і демократією»

Доки ми обтяжені питанням виживання, ми не можемо думати про розвиток. Якщо в нас не забезпечене "сьогодні", ми не можемо спокійно роздумувати про наше "завтра". Ми короткозорі, не плануємо наперед, не будуємо великих мрій і сподівань, а мрійників суспільство вважає божевільними.

Суспільна взаємодія в Україні відбувається на міжособистісних зв'язках.

Як наслідок нам притаманне:

- Відчуття незахищеності.
- Пасивна терплячість.
- Орієнтованість на неконфліктність, особливо у публічному просторі.
- Страх невизначеності і змін.
- Патерналізм (прагнення захисту від сильнішого).
- Неготовність до відповідальності, дискомфорт від потреби приймати рішення.

Але водночас, в нас як суспільства є позитивні і унікальні риси :

- **Відпірність** (англ. resilience): ми можемо протистояти різним негативним впливам, ми вміємо добре адаптуватися.
- **Інклюзивність ідентичності, політики та відносин.**
- **Синергія ліберальної та консервативної пасіонарності.**
- **Готовність до пошуку (винахідливість).**
- **Ціннісний струс** – яскравий довід спільності дій і довіри (приклад Революції Гідності).

Місце та роль школи у суспільстві

Школа в сприйнятті людей є також частиною держави. Лише віднедавна питання переосмислення ролі школи, освіти, вчителя почало з'являтися на порядку денному громадянського суспільства.

З часу здобуття незалежності ані сфера освіти, ані інші сфери в Україні, не пройшли ґрунтовної трансформації. Інституційно, **ми далі продовжуємо відтворювати концепти старого режиму.**

Український вчитель сьогодні - не фасилітатор навчального процесу, а контролер, який перевіряє і контролює навчання дітей. Складні умови для роботи педагога: велике навантаження, мала винагорода, низький соціальний статус, - це все породжує у вчителів відчуття несправедливості життя, відчуття жертвності. З одного боку, вчителям бракує інструментів роботи, а з іншого - їм не вистачає аргументів на користь того, що лібералізм і демократія – це добре.

Ми далі продовжуємо відтворювати концепти старого режиму.

Хоча не відчутні зміни з інституційного боку, відбулися зміни в самому суспільстві. Вчителі затиснені бюрократичними вимогами старої системи, але водночас - батьки і учні, та й суспільство загалом, стають ліберальними і очікують від школи чогось зовсім іншого.

Як кожен вчитель може долучитись до змін?

1) Пробувати довіряти і будувати коло довіри у шкільному середовищі.

2) Позбуватись тоталітарного підходу у навчанні і переходити до ліберального, будуючи таким чином суспільство, в якому людина вважається не об'єктом, а суб'єктом.

У ліберальному відкритому суспільстві освіта має на меті створення знань, розвиток креативного, критичного мислення, суб'єктності громадян. Найважливіше - вчитель разом з учнями створює ці нові знання, а **школа передбачає:**

Презумпцію розумності дитини.

Школа вчить думати і вчитись.

Дитина - особистість з народження.

Учні вчаться на помилках.

За підсумками виступу Вікторії Бриндзи на вчительській (не)конференції міні-EdCamp у Львові, 12 березня 2016 року.

Вікторія Бриндза - соціолог, старший аналітик в компанії "pro.mova", член Дорадчої ради "Про.Світ", учасниця Несторівської групи (експертної групи з розробки стратегічного бачення України), спеціалістка з якісних досліджень, досліджень цінностей, суспільних процесів та сприйняття, розробниця і керівник унікальних досліджень – від класичних маркетингових досліджень до глибоких ціннісних. Проводить навчання для комерційних і некомерційних структур, викладає критичне мислення в Українському католицькому університеті. Навчалась у Львові, Відні та Базелі, з дипломом магістра соціології закінчила Фрайбурзький Університет (Німеччина). Володіє хорошим розумінням українських реалій і потреб бізнесу.

Які є глобальні виклики для освіти у світі?

Матеріали з дискусії **“Освіта як глобальний виклик”** за участі **Олексія Молчановського** (співзасновник Prometheus, викладач Українського католицького університету), **Ірини Соловей** (засновниця Спільнокошту – колективне фінансування проектів), **Лілії Гриневич** (міністр освіти України) та **Христини Шабат** (PR та рекрутинг-менеджер Української Академії лідерства), модератор дискусії - **Вікторія Бриндза**, соціолог, старший аналітик в компанії “pro.mova”.

Ірина Соловей

Команда Спільнокошту розглядає сучасні глобальні виклики крізь призму трьох факторів – самоорганізація, самоосвіта, самоуповноваження. У цьому контексті відбувається велика зміна, що стосується еволюції та революції освіти - з'являється все більше людей, які самостійно формують власний освітній досвід. Для цього вже є своє означення, це називається – «quest learning», тобто **навчання через пошук**.

Ключовим моментом цього процесу є те, що ви уповноважуєте себе на отримання якісної освіти. Ви берете на себе відповідальність за те, куди рухаєтесь, яким чином, у який спосіб. Ви відповідаєте за формування того питання - від якого починаєте рухатись. На основі цього тренду формується **номадизм*** – подорожі за освітою.

Світова освіта зіштовхнулася з тим, що процеси формування освітніх програм та освітніх середовищ є дуже забюрократизованими - це один фактор. Вони врегульовані законом такою мірою, що вже не залишається простору для втілення будь-яких експериментів та інновацій. Певну автономію пропонують приватний сектор та стартапи. Також з'явилася нова практика у вигляді **“knowledge village”** (“освітнє поселення”), куди люди приїждять спеціально для обміну знаннями.

*knowmad society – номадичне суспільство, суспільство 3.0. Автором цього терміну є Джон Моравец, американський науковець, інноватор, письменник і фахівець з питань майбутнього освіти.

Другий фактор - це заниження довіри до отриманих знань. Який би глобальний виклик ми не взяли, ми розуміємо, що одним з елементів вирішення цього виклику - є елемент освіти, тобто запит на якісну освіту зростає. Ми вже більше віримо, що можна щось змінити. Коли ми плануємо якусь теорію змін - передбачаємо, що там буде освітній елемент. **Освіта - це не тільки можливість вдосконалювати економічну ситуацію в країні, а також працювати на соціальному рівні - зміцнювати гуманітарну ситуацію і будувати взаєморозуміння і взаємодію.**

Довіра знижується не тільки через те, що освітня система не встигає накопичити і розподілити достатньо актуальних знань, але й через те, що на разі людям важливо вивчати тільки те, що важливо для них особисто. У майбутньому це приведе до трансформації вже звичних освітніх систем у певні гібридні форми – до процесу навчання одночасно долучатимуться люди з різним рівнем освіти, з більшим, меншим чи навіть відсутнім досвідом у тій чи іншій сфері. У таких форматах дуже важливим є розуміння того, що те, чого ти можеш навчитися буде залежати від того, що ти привносиш в освітній процес.

У світовій спільноті стоїть питання, як поєднати процеси - рівень довіри до отриманих знань і *політемпоральність - кожен навчається у власному темпі і кожен відповідальний за прокладання свого освітнього шляху.

Лілія Гриневич

Наш комітет нещодавно знову забрав на доопрацювання новий закон про освіту через те, що ми не бачимо в ньому відповідей на ті виклики, котрі наразі стоять перед нами. Зростає значення неформальної освіти - ми не можемо це ігнорувати, але чинне законодавство цього не враховує, адже воно повністю присвячене формальній освіті. Освіта - це не тільки формальна система освіти. Багато критики лунає на адресу дванадцятирічної школи, але слід пам'ятати, що суть такої школи – не в додатковому році навчання, а в змісті, компетентностях і методиках, які будуть використовувати. Одна з найважливіших компетенцій – навчатися впродовж життя. За таку переорієнтацію, першочергово, буде відповідальний вчитель, оскільки можна написати ідеальний закон, але втілювати його вчителям.

Не варто забувати про анексований Крим та території Донбасу, які непідконтрольні українській владі. Склалася така ситуація, що впродовж двох

---

*Політемпоральність передбачає, що той, хто навчає і той, хто навчається, є суб'єктами процесу навчання; їхні контексти, ритми та індивідуальний внесок в процес пізнання накладаються і діють одночасно в спільному просторі.

останніх років багато дітей навчалися за російськими стандартами. Російські виші пропонують цілий ряд пільг для цих дітей. Тому ми повинні активно думати про те, як не втратити цих дітей, як надати їм український компонент освіти – історію, мову та літературу. Це, власне, завдання дистанційного навчання.

Онлайн-освіта для школярів: за чи проти?

Олексій Молчановський

Онлайн-середовище (освіта) вимагає дуже високої **самостійності**. З одного боку, ми говоримо про персоналізовану освіту, а з іншого боку – людина повинна дорости до певного рівня, щоб отримати змогу користуватися подібною можливістю.

Онлайн-навчання – це перехід з об'єктного до суб'єктного навчання, що є проривом, але для цього потрібні навички самостійного навчання. На платформі Prometheus зареєстровано 180 тис українців, в середньому це користувачі від 20 до 30 років, 95% з них мають вищу освіту. Тобто це люди, які отримали навички самостійної освіти. У школярів цього немає, тому це проблема, яку потрібно вирішувати у старшій школі. В деяких штатах США вимагають від учнів старших класів протягом навчання пройти принаймні один онлайн-курс, щоб підготуватися до навчання в коледжі чи університеті.

Онлайн-навчання – це перехід з об'єктного до суб'єктного навчання.

Що таке якісна освіта? Якими компетенціями мали б володіти учні середньої школи?

Олексій Молчановський

Українська середня освіта повинна давати навички самостійного навчання, а вища – вже навички певної професії. Також мусимо навчати екології – екології спілкування в суспільстві, спілкування між людиною і природою, певні базові світоглядні речі, які здатна сприйняти дитина до 17-18 років.

Ірина Соловей

Якісна освіта – це тісний зв'язок між тим, що людина вивчає і що для неї особисто є важливим. Також це навчання тому, як правильно і ефективно співпрацювати з іншими, як прагнути зробити свій індивідуальний внесок в ті процеси, що відбуваються довкола.

Христина Шабат

Дітей слід привчати до того, що потрібно мріяти і прагнути змінити світ. Також маємо прививати правильну систему цінностей, щоб діти вже змалку не мали бажання щось зробити нечесно.

Лілія Гриневич

Гасло сучасної освіти у цивілізованому світі - **освіта має бути освітою для життя**. Тобто всі знання, закладені в людині, мають працювати на вирішення проблем та допомагати справлятися з викликами, з якими людина зіштовхується. Ми дуже мало говоримо про вміння працювати в групі, вміння вести підприємницьку діяльність, мати фінансову грамотність та певний комплекс громадянських цінностей, а також здатність критично аналізувати інформаційні потоки довкола нас.

Для Міністерства освіти найбільшим викликом є те, як всім разом почати працювати над новими стандартами освіти, де буде опис результату навчання, а не процесу.

Існує міф про те, що стандарти освіти повинні писати тільки освітяни, а це неправильно. До цього процесу повинні долучатися різні суспільні групи, представники громадськості.

У нас немає культури горизонтального підвищення кваліфікації, горизонтальної комунікації у своїх колективах. В учительській кімнаті ви можете почути розмови на будь-які теми, тільки не про нові методи навчання. Якісну комунікацію потрібно плекати і виховувати у своїх колективах, бо таке не пропишеш в жодному законі.

Що робити з агентами змін? Як їм допомогти?**Лілія Гриневич**

Опір змін йде від академічної спільноти - неготовність працювати, користуватися свободою, неготовність конкурувати. Трансформація у системі освіти дуже складна через бюрократичний апарат на різних рівнях. Педагогічна освіта занепадає, туди не ідуть діти за покликанням. Причиною цього є непрестижність професії вчителя.

Олексій Молчановський

Кен Робінсон говорить, що сучасна освіта повинна створювати середовище, в якому буде проростати весь потенціал окремого студента. Якщо говорити про проблеми вчителів, то ми повинні будувати законодавство так, щоби воно створювало середовище для появи висококваліфікованих вчителів. З одного боку давати життєві гарантії (до прикладу, фінансова стабільність), а з іншого боку - не зарегульовувати їх (вчителів), а давати можливість для реалізації власних ідей.

Не бійтеся взаємодіяти!

Що я можу робити вже сьогодні?

Матеріал зроблено за підсумками панельної дискусії "Що я можу робити вже сьогодні?", 12 березня, 2016.

За участі **Тараса Добка**, першого проректора Українського католицького університету у ролі модератора і панелістів:

Тетяни Вакарової, вчительки фізики, Кривської СЗШ, Хустського району, Закарпатської області;

Оксани Клепуц, директорки школи у с.Козьова, Сколівського району, Львівської області;

Оксана Кочерган, засновниці школи Св. Софії у Львові, сімейної консультантки, засновниці батьківської асоціації "Алетея" та клубу жіночої мудрості "Пруденція" і матері 9-ти дітей.

Про розбудову батьківської спільноти у кожній школі

Головним капіталом закладів освіти є довіра людей, а для шкіл першочерговою є довіра батьків. Як же будувати цю довіру та залучати батьків?

З прикладу школи Св. Софії:

Ще від часу заснування школи Оксана Кочерган поставила два фокуси у розбудові школи - це цінності та інновації. Проте з часом ще додалось лідерство, адже крім опанування знань та навичок, важливо сформувати характер людини. Наступним додалось середовище, тобто створення умов для результативного навчання для кожної дитини (для інтровертів/ екстравертів, візуалів/аудіалів і т.д.).

Таким чином, школа пропонує чотири речі, які цінують та шукають батьки для своїх дітей - цінності, інновації, лідерство і середовище для зростання. Коли батьки бачать, що цих чотирьох речей дотримуються вчителі, то батьки довіряють школі, йдуть на співпрацю та залучаються у навчальний процес.

З прикладу школи у с. Козьова:

“Ми використовували батьків у негативному сенсі, як фінансовий ресурс, тому в певний момент вони втратили довіру і їй треба було відновити», - поділилась своїм досвідом Оксана Клепуц, директорка школи. Щоб виправити ситуацію дирекція і вчителі зробили декілька кроків назустріч батькам. Наприклад, організували художні пленери для дітей з батьками, а у молодшій школі започаткували невеличкі суботні наукові зустрічі, щоб діти з батьками робили елементарні досліді. Школа відмовилась від того, що їй було зручно, а те незручне виявилось набагато цікавішим та перспективнішим.

Про революцію в окремій школі

Оксана Клепуц

Трохи заголосно сказано - “революція в одній школі”. Я б переформулювала на “намагання робити “не так””. Ми, українці, поклали надії на Майдан і думали, що одразу з'являться всі блага. Мало хто задумався “а яку я особисто несу зміну, щоб ми жили краще, щоб жили не так як дотепер?” Тому, я вирішила - я мушу робити щось не так, не за шаблоном, навіть щодо звичайних буденних речей. Кожного вечора я фіксувала ті речі, де я робила щось не так, відчувала дискомфорт та опір, які є сигналом виходу з комфортної зони, але й також відчувала задоволення від щоденної малої перемоги.

Освіти зверху нам ніхто не реформує. Ніхто нам нічого не винен і ми не винні. Ми, освітяни, звикли робити те, що нам кажуть та рідко задумуємось, для чого ми це робимо. Нам дають папери, кажуть, що виконувати, і ми виконуємо. Вчитель є носієм змін, не треба чекати, що хтось принесе реформу на таці.

Про вихід з комфортної зони

Для того, щоб виходити з зони комфорту, треба розуміти куди йти. Закон - це вільний вибір методик та технологій, і багато залежить від вільного вибору вчителя. Але чи вчитель, який не спробував себе у різних ролях, зможе по-справжньому та правильно використовувати цю свободу?

Зараз постає проблема між вчителем та учнем - учень розвивається швидше і вчитель стає нецікавим. Щоб виходити з зони комфорту та бути цікавими для своїх учнів, ми, освітяни, повинні багато вчитись. І той вчитель, який не вчиться щодня, з кожним днем залишається на один день позаду.

Про опорні школи та філії

У більшості європейських країн є окрема початкова школа і це не погано. Великим шансом також є професійні ліцеї, тобто старша школа, де дитина зможе визначитись чим хоче займатись у майбутньому. Ризики ліцеїв - це, по-перше, те, що дитина у старшому шкільному віці не готова утверджуватись у новому колективі та на новому місці. По-друге, ліцеїв має бути небагато, фокус на якості та достатній кількості різнопланових предметів. Питання у тому, чи будуть кваліфіковані кадри, які зможуть забезпечити багатопрофільне навчання.

Ідея укрупнення є вартісною, адже дитина повинна розвиватись у середовищі з іншими дітьми, тобто якщо є маленька школа на кілька дітей, це не сприяє максимальному розвитку дитини. Ризик переходу до формату опорних шкіл та філій - у поганій якості доріг (дітям буде важко добиратися до школи) .

ВИСНОВКИ

Український контекст: наша країна проходить трансформаційні процеси, які більшість країн Європи пройшли ще у минулому чи позаминулому столітті. Ми знаходимося у позиції "наздоганяння". Але замість того, щоб просто наздоганяти, важливо пропонувати якісно нові рішення. Ситуація ускладнюється тим, що ми: 1. Живемо у суспільстві недовіри, де понад 40% людей очікують обману від іншого 2. Перебуваємо у стані невизначеності та виживання, що породжує страх, замкнутість, тощо. Але водночас, це і наша унікальна можливість, для освіти також, коли можна культивувати довіру та інший підхід до побудови комунікації, взаємодії у класі - з батьками, дітьми, колегами.

Ролі сторін: як вихідці із пост-радянського контексту, ми часто схильні очікувати змін «згори». В даному випадку від Міністерства освіти. Натомість, на Форумі як панелісти, так і учасники, неодноразово підкреслювали, що кожен може бути носієм змін. Мова йде про можливість робити щось не так, як завжди, думати і ставити під сумнів установлені моделі поведінки. Зараз, як ніколи, важливо налагоджувати діалог між школою та батьками, залучати батьків до навчального процесу, вчителям - виступати модераторами цього процесу і висловлювати власні пропозиції практик чи підходів; громадськості - пропонувати програму дій для Міністерства, а Міністерству - бути готовим почути і віддати відповідальність на місця.

Виклики: світ рухається дуже швидко. Більшість країн живе вже у номадичному суспільстві, розвиток якого відбувається за рахунок інновацій та безперервного навчання. В Україні ми ще будуємо структури і розбираємося із поняттями. Все більшу роль відіграє онлайн-навчання, яке вимагає самоорганізації та суб'єктної поведінки.

Кроки вже сьогодні: зараз відбувається реформування освіти із створенням опорних шкіл та самої структури освіти у школі, змінами вимог до атестації вчителя, інше. До цих процесів є багато питань і вони будуть. Ключове - вчителі, директори мають включити у процес не лише на рівні виконавців. Адже освіта не є в пріоритеті Кабміну, але вона є пріоритетом для суспільства. Тому об'єднуватися, висловлювати власну думку і робити максимум на місцях - це вже багато.

ПРО.СВІТ
ЦЕНТР ІННОВАЦІЙНОЇ ОСВІТИ

---

www.prosvitcenter.org
+38 050 370 99 66
prosvit.center@gmail.com
м.Львів, Україна

